

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATINDA SERBEST ŞİİR TARTIŞMALARI

*Hayder MUHAMMED**

ÖZET

Yaşadıkları bölgede köklü bir geçmişe sahip olan Irak Türkmenlerinin, aynı oranda zengin bir edebî mirasa sahip oldukları da şüphesizdir. Fakat bölgedeki pek çok siyasi çalkantı yüzünden, bugüne kadar bu edebî mirası detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alan çalışmalar yapılmamıştır. Dolayısıyla Irak Türkmenlerinin edebiyatı, Irak'ın komşusu olan ülkeler tarafından bile sadece satır başlıkları ile tanınmıştır. Hâlbuki söz konusu edebiyata ait edebî türler, toplumsal ve evrensel değişimlere ayak uydurarak yeni edebî anlayışlar ortaya koymuştur. Bu yeni anlayışlar doğal olarak birçok tartışmayı da beraberlerinde getirmiştir. İşte bu yeni anlayışlardan biri de Irak Türkmenlerinin edebiyatlarındaki serbest şiir hareketidir. Bu yeni anlayış, edebî camiada çok sert tartışmalara neden olmuştur. Söz konusu tartışmaların öncülüğünü yapan taraflar, yenilik hareketlerine karşı çıkışlarında edebî gerekçelerin yanı sıra bölgedeki siyasi, tarihsel ve toplumsal etkenleri de gerekçe olarak ileri sürmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen edebiyatı, şiir, serbest şiir tartışmaları, Kerkük, Kardeşlik Dergisi.

FREE VERSE DISCUSSIONS IN IRAQI TURKMEN LITERATURE

ABSTRACT

It is known that Iraqi Turkmens have a long historical background in their region and a rich literary legacy as well. However, as there have been many political and regional problems until today, this literary richness hasn't been studied in detail or in a comprehensive way. Thus the literature of the Turkmens was only known artificially by other countries, even by neighborhood countries. Meanwhile this literature has evolved and different literary genres have emerged to be used. This change naturally has brought many discussions and criticisms. One of these newly born literary changes was about free verse use in poetry. This new usage caused many discussions among authors. The sides of the discussion mostly claimed that there were political, historical and social factors to be evaluated besides literary reasons. In this article it is aimed to reveal the course of these discussions.

Keywords: Iraqi Turkmen literature, poetry, free verse discussions, Kirkuk, Qardashlik magazine.

* Ankara Ü. Sos. Bil. Ens. Doktora Öğrencisi. El-mek: h_25m@yahoo.com

Farklı edebî ortamlarda, yeni şiir anlayışlarıyla eski şiir anlayışları arasında birçok tartışma olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durumda, şairler tarafından benimsenen yeni edebî anlayışlar, geleneksel şiir anlayışını savunanlar tarafından tenkit edilir. Benzer şekilde Irak Türkmen edebiyatına da getirilmeye çalışılan yeni şiir anlayışı, eski şiir anlayışını savunanlar tarafından eleştirilmiştir.

Irak Türkmen edebiyatında, yeni şiir anlayışı olan serbest şiir, çok sert tepkilerle karşı karşıya kalmış ve uzun yıllar süren münakaşalara sebep olmuştur. Bu tartışmaların edebî nedenlerinin yanı sıra 1918'de, yeni sınırlarla Anadolu'dan ayrı tutulan Irak Türkmenleri, eskiye ait her şeye sıkı bir şekilde tutunup onu yaşatmayı, yapılan zulme ve baskıya karşı bir tepki olarak gelenek hâline getirmişlerdir. Böyle bir tutumun altında yatan en önemli faktör, Türkiye ile İngiltere arasında çekişme konusu olan Musul Meselesi'dir. İngiltere, Misakımillî sınırları içinde olan Musul Vilayeti ile ilgili sorunun, Türkiye lehine çözüleceğinin farkında olduğu için hem Lozan'da üstün gayretler sarf ederek bu sorunla ilgili görüşmelerin ileri bir tarihe ertelenmesine neden olmuş, hem de o bölgede çoğunlukta olan Türkmenlerin sosyokültürel yapısını bozmak için her türlü oyun ve baskıya başvurmaktan çekinmemiştir. Dolayısıyla Irak Türkmenlerinde, eskiyi bozup onun yerine geçmek isteyen her yeni düşünce, büyük bir direnişe maruz kalmıştır. Bu düşünce tarzı, edebî ortamlarda daha açık bir şekilde tecelli etmiş ve yeni anlayışların kabullenilmesi konusunda zaman zaman büyük bir mukavemet göstermiştir. Ancak serbest şiir etrafında cereyan eden edebî münakaşalara geçmeden önce, bu edebî türün Irak Türkmenlerinde görülen ilk örneklerinin kaleme alınma tarihi hakkındaki görüşlere değinmekte yarar vardır.

Ata Terzibaşı, 1965 yılında "Saçma Şiir" başlığı ile *Kardaşlık Dergisi'nde* kaleme aldığı yazısında, Irak Türkmenleri arasında bu şiirin ilk örneğinin 1940'lı yıllarda görüldüğünü iddia eder: " ...serbest şiir, bizde ilk defa olarak bundan yirmi beş yıl önce (Ahmet) adında bir gencimizin dili ile terennüm edilmeye başlanmıştır.

Yollar kıır (asfalt)

Asman bulut,

Sağ sol söğüt ağacı..

Suları akan ark boyunda..

Eglen sevgilim eglen..

Biçiminde şiir düzen bu şahıs, Kerkük'te serbest şiirin ilk mübeşşiri sayılır " (Terzibaşı 1965: 30). O, alıntıladığı şiiri serbest şiirin başlangıç tarihine bir delil olarak gösterir.

Fakat şair Abdüllatif Benderoğlu, yeni şiir anlayışı ile yazdığı ilk şiirin yazılış tarihinden hareket ederek bu konu hakkında Terzibaşı'ndan farklı bir görüşe sahiptir. Benderoğlu'na göre Irak Türkmenlerinde, serbest şiirin ilk ürünlerine 1950 yılının başlarında rastlanmıştır (Benderoğlu 1989: 16). Nitekim araştırmacılar, Irak Türkmenlerinde kaleme alınan ilk serbest şiirin, kesin yazılış tarihi hakkında birbirinden farklı görüşlere sahiptirler. Bazılarına göre, Irak Türkmen serbest şiirinin ilk örneği 1938- 1939 yılında *Kerkük Gazetesi'nde* "Baba Gurgur" başlığıyla kimliğini belirtmeyen bir kişi tarafından neşredilmiş, aynı şiir 1959 yılında *Beşir Gazetesi'nin* on altıncı sayısında isimsiz olarak tekrar yayımlanmıştır (Savt El İttihad 1975: 55). Ancak ilk girişim olarak 1954 yılında Kerkük'te yayımlanan *Afak Gazetesi'nde*, İnalet Refik Hanım tarafından yazılan "Kalbim" adlı eser gösterilebilir. Şair, bu eserini 1935 yılında Kerkük'te basılan *İleri Gazetesi'ne* gönderdiğini; ancak eserin, adı geçen gazete tarafından yayımlanmadığını ileri sürmüştür. Bu girişimlerden sonra 1950'de A. Benderoğlu "Bekleyiş" adlı şiirini ve 1953 yılında Abdülhalik Bayatlı da "Kerkük'e Özlem" adlı serbest şiirlerini kaleme almışlardır. Lakin o tarihlerde bu şiirlerin hiçbiri yayımlanmamıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Araştırmacı Hani Sahip'e göre bu girişimler, Türkmen serbest şiirinin başlangıç noktası olarak esas alınmamalıdır. Çünkü bunlar, bir taraftan düzenli gelişme halkalarından yoksundur. Diğer taraftan ise, bu şiirler şekil ve içerik bakımından serbest şiirin bütün özellikleriyle örtüşmeyen örneklerdir. Dolayısıyla, Sahip'in ileri sürdüğü görüşe göre, Irak Türkmenlerinde serbest şiirin başlangıç ve oluşum tarihi konusunda 1950'lerin son yılları ve 1960'ların ilk yılları arasındaki zaman dilimi esas alınmalıdır (Sahip 1992: 20-22). Çünkü 1950'lerin son yıllarından itibaren, özellikle *Beşir Gazetesi*'nin yayın hayatına girmesiyle birlikte, Türkmen edebiyatında serbest şiirin tüm özelliklerini yansıtan şiir parçaları düzenli olarak görülmeye başlanmıştır. Fazıl Mehdi Bayat da bu görüşü destekler. Bayat'ın savunduğu fikre göre, bu tür şiir ancak 1958'den sonra meydana çıkmıştır. Kimi yazar veya eleştirmenlerin olumsuz karşılımlarına ve sert eleştirilerine rağmen, serbest şiir ilerleyerek gelişmiştir. Ancak bahsi geçen yazar ve eleştirmenlerin gütmüş oldukları bu sert tutumdan dolayı Türkmen serbest şiirinin gelişmesi zaman zaman aksaklığa ve kesintiye uğramıştır. Üstelik gazete ve dergi yöneticileri de basın organlarında bu tür şiire geniş yer vermedikleri gibi serbest şiire küçümseyici başlıklar vererek yeni anlayışla yazılan eserlerin değerini düşürmeye çalışmışlardır (Bayat 1984: 268). Söz konusu yıllarda Irak Türkmenlerinin edebiyatında varlığını hissettirmeye başlayan serbest şiir, fikir ayrılıklarını ve edebî tartışmaları beraberinde getirmiştir. Aslında serbest şiirin, Türkmen edebiyatçıları arasında yayılması, *Beşir Gazetesi*'nin 1958'de yayın hayatına girmesiyle başlamıştır. Hatta *Beşir*'de yayımlanan ilk serbest şiir örneklerine "Özbaşına Şiir" denilmesi, bu tarzın Irak Türkmenleri arasında henüz adının dahi bilinmediğini göstermektedir. Serbest şiir örneklerinin *Kardaşlık Dergisi*'nde çokça görülmeye başlaması, bu konudaki tartışmaları hızlandırmış ve sertleştirmiştir (Saatçi 1979: 62).

O tarihlerde serbest şiire karşı olanların başında büyük Türkmen yazarı Ata Terzibaşı gelir. Terzibaşı, o dönemde *Beşir Gazetesi*'nde başyazar idi. Gazetede yayımlanan serbest şiir parçalarının başlıkları üstünde (Özbaşına Şiir) adını vermiş, sonra bu adı bırakarak bu tarz şiirleri için (Saçma Şiir) adını benimsemiştir. Terzibaşı, "Saçma Şiir" başlığı altındaki yazısında serbest şiirin, ilkel şiirin bir tekrarı mahiyetinde olduğunu savunarak onu acımasız bir şekilde eleştirmiştir (Akkoyunlu; Saatçi 1991: 296). Ayrıca büyük yazar serbest şiire olan kızgınlığını, aynı yazının başka bir yerinde: "... *Zavallı Bâkiler, Şeyh Gâlipler, Nedimler, Fuzûliler ve miskin halk edebiyatı hece şairleri, bugünü görselelerdi belki de şiir yazmaya tövbe ederlerdi...*" (Terzibaşı 1965: 32) ifadeleriyle dile getirmiştir.

Terzibaşı bu sözlerle yetinmemiş, serbest şiirin, yeniyi değil şiirin en iptidai şeklini temsil ettiğini, gerçek şiirin aksine önemsiz bir iş olduğunu, fitri istidada malik olmayan aydınlar tarafından kolaylıkla başarıldığını, onda hiçbir yeniliğin görülmediğini, ona harcanan emeğe yazık olduğunu da ileri sürmüştür. O, "Saçma Şiir" başlıklı yazısında konu hakkında şu şekilde bir değerlendirme yapar: "*Serbest şiiri, yeni ve her yeniyi, iyi sananlar yanılmaktadırlar. Bazen en yeni söz, en eski olanıdır. Serbest şiir de bildiğimize göre şiirin en iptidai çeşidi sayılır... Dünya hep yeniliğe doğru gitmekte ise de biz, bu şiir çeşidine bir türlü yeni diyemeyeceğiz. Olsa olsa bu, ancak geriye dönüşün bir ifade tarzıdır... İşte serbest şiir, ... Yeni görülmekle beraber eskiliği tarihçe sabittir. Nitekim Türk edebiyatı tarihinde rastlanan iptidai şiir çeşitleri bunun önemli bir delilidir. Meşhur "Turfan" kazılarında elde edilen yazmalar arasında bulunan çeşitli Türkçe şiirler, serbest şiirin hep bir canlı örneğidir... Gerçek şiir yazmak zor iştir, fitri kabiliyet ve meleke meselesidir. Buna herkes sahip olamaz. Serbest şiir ise gerçek şiirin aksine önemsiz bir iş olup, bunu, fitri istidada malik olmayan aydınlar kolaylıkla başarmaktadırlar. Bu çeşit şiirde ara sıra kafiyeğe bağlılık gösteriliyorsa da, vezne ve musiki ahengine asla önem verilmemekte. Gelişigüzel sözler nesir şeklinde serpilmiştir. ...Eskiden şiir yazarların sayısı okuyucuya nispetle çok azdı..Şimdi ise serbest şiirin kolaylığı sebebiyle bu çeşit şiiri yazarların sayısı, okuyucudan daha çoktur. Eskiden bir şairin eserleri bir çok defalar basıldığı halde serbest şiir kitaplarının ikinci*

Turkish Studies

baskılarının yapılması bir turfadır..." (Terzibaşı 1965: 29). Görüldüğü gibi Terzibaşı, serbest şiiri olumsuzlamak amacıyla serbest şiir tarzında yazan kişilerin sayısının çok fazla olduğunu ileri sürerek bu edebi türün şiirden ziyade nesre benzediğini kanıtlamak için bir altyapı hazırlamıştır.

Terzibaşı, bu tarz şiirin savunucularının eski şiiri anlamayan kimseler olduklarını, eski şiirden vezinle kafiyeye çıkartılıp yeni şiire çevrildiği için Nasrettin Hoca'nın fıkrasında kuşa benzetilmesi amacıyla gagası ile bacakları kesilen leyleğe benzediğini, bu şiirin Arap edebiyatındaki Mensur Şiir'e benzediğinden dolayı ona Saçma Şiir ismini uygun bulduğunu ve yenilik bu ise kendisinin gericiliği savunacağını şu sözlerle açıklar: "*Serbest şiiri, sahibinden başkası pek benimsemiyor! Bu şiirlere benzetme (nazire) yazıldığı görülmüş değildir. Bu biçim şiiri savunanlar, eski şiiri anlamadıklarından ötürü, ona boş yere hücumla kalkışmaktadırlar. Kökü derinlere uzanmış eski denilen şiir, birçok yenilikler görmüş şanlı bir tarihe malik gerçek bir şiirdir... Serbest şiirde ise biz bir yenilik görmüyoruz. Hocanın leyleği gibi gagasını, ayağını uzundur diye keserek nasıl bir kuşa çevirdiğini biliyor isek, yeni şiir için de öyle, vezin ve kafiyeye lüzum yok diye onları atarak şimdi şiire döndü demeli imişiz!.. Eğer yenilik bu ise, ben şiirde gericiliği savunacağım.....Yazımıza son verirken Arapların serbest şiire (Mensur Şiir), nesirleşmiş şiir dediklerini belirtmek isterim. Bilindiği gibi "nesir" Arapçada saçmak anlamına gelir.. Bu bakımdan serbest şiir için önceden kullandığımız "Özbaşına Şiir" istilahından vazgeçerek bu defa daha yahşi bulduğumuz Türkçe bir terimi kullanmayı uygun ve yerinde buluyorum: Saçma Şiir!" (Terzibaşı 1965: 31). Terzibaşı, serbest şiiri için daha önce kullandığı "Özbaşına Şiir" ifadesinin yerine "Saçma Şiir" sözünü kullanarak serbest şiire yönelik eleştirisinin dozunu artırır.*

Terzibaşı, "Yeni Şiir Üzerine" başlıklı başka bir yazısında ise, bu edebî türde güzel parçalar bulunmasına rağmen bu sözlere şiir demenin haksızlık olduğunu ve bu şiir türünün kalıcı olmayacağını belirtir: "*Bu sözler arasında güzel parçalar bulunmakla beraber hepsine birden nesir demek kolay olmadığı gibi şiir demek de haksızlık olur. İşte birbirine bağladığımız mısralarını eski hâline sokmağa çalışır iseniz boşuna yorulacağınızı anlarsınız! Hâlbuki ahenkli bir şiirin birbirine bağlı bütün mısraları kolaylıkla ayırt olunur. Bu bakımdan genç şairlerimiz, fitri istidatlarını bize kalırsa, ahenkli hece vezni ile denemelidirler. O zaman Tanrı vergisi (ilham) rabbani sayılan şiirdeki kudret ve melekeleri kendiliğinden belli olur... Her ne kadar serbest şiir bu çağda akın hâlinde olup yürümekte ise de bizim kanaatimizce bu ahenksiz şiir, eninde sonunda ölüme mahkûmdur "* (Terzibaşı 1964: 36).

O dönemde serbest şiire karşı beyanlarda bulunan Terzibaşı, bu tutumunda yalnız kalmamış, onu, başka bir isim daha izlemiştir. Bu isim ünlü yazar Ali Marufoğlu'dur. Marufoğlu, *Kardaşlık Dergisi*'nde yayımladığı "Şiir Sanatı" başlıklı yazısında, serbest şiirin, şiir sanatına ait tüm özelliklerden yoksun olduğunu ve bu türde, şiir denmesinin günah olduğunu söyler: "*Hâlâ edebiyatçıların düz doğru bir ad takamadıkları kiminin serbest şiir, kiminin bir şeyler dediği Batı modası, şiir sanatının bütün özelliklerinden yoksun birkaç sözcüğe şiir demek bence günahdır"* (Marufoğlu 1965: 27).

Edebiyatta yeni cereyanların hamasi savunucusu olan ve bu cereyanları benimseyenlerin bir temsilci hüviyetiyle kendi görüşünü açıklamaya çalışan Salah Nevres ise "Eski ve Yeni Şiir" adlı yazısında zaman geçtikçe her şeyin ilerleyeceğini, aksi hâlde bu asırda yaşamamanın manasız olacağını ve millet mirası olan şiirin milletin sade dili ile yazılması gerektiğini belirterek: "*Zaman ilerledikçe her şey ilerliyor ve her şeyin ilerlemesi lazım. Biz de diğer milletler gibi bu ilerlemenin doğru ve yapıcı taraflarını hissedip peşi sıra koşmalıyız, yoksa bu asırda yaşamamızın manası olmayacak. Şiir milletin mirasıdır, her milletin mirası kendi dili ile olmalıdır. Bizler koskoca bir milletiz, hem de çok zengin ve temiz bir dilimiz vardır. Kendi dilimiz dururken yabancı dillerin dilencisi olmak, ünümüze yakışır mı acaba?" der. Nevres, eski şiirde Türkçenin sadeliğini bozan Arapça ve Farsça terkipler ve kalıplardan acilen kurtulmayı önererek: "*Eski şiir gerçi kıymetli bir**

Turkish Studies

hazinedir, aynı zamanda Türk dilini sarsan vesilelerden biridir çünkü eski şiir Türkçe, Arapça ve Farsçadan ortaya gelen 'kokteyl bir mirastır.. Türk mirası Türkçe olmalıdır. ...kullandıkları ve bizim olmayan kalıplardan kurtulmamız lazım" olduğunu söyler ve O, eski tarz şiir yazarları kastederek "...onlar ayrı bir devirde ve ayrı tesirler altında yaşadılar. Bizim devrimiz başka ve yaşadığımız zaman bambaşkadır. Böylece eskilerin kullandıkları, bizim olmayan kalıplardan yalnız yeni şiir ile kurtarabiliriz..." (Nevres 1967: 26) gibi beyanlarda bulunur.

Irak Türkmen edebiyatında yeni sayılan bu şiir türü, serbest şiir unvanı almadan önce iki aşamalı bir süreçten geçmiştir. Düzenli olarak çıkmaya başlayan ilk serbest şiir parçaları 1958 yılında *Beşir Gazetesi*'nin sütunlarında "Özbaşına Şiir" başlığı ile okuyucuya sunulmuştur. Bu şiir türüne böyle bir başlığın verilmesinden amaç, bu türün her hangi bir ölçü ve kurala bağlanmadığı gibi bu türü biraz da küçümsemektir. Daha sonra vezinsiz ve kafiyesiz olan bu şiiri türünün, nesir parçalarını çağrıştırmamasından dolayı bu tür şiirlere "Saçma Şiir" ismi verilmiştir. Zira Arapça "nesir" kelimesi "yaymak veya saçmak" anlamına gelmektedir. Bu türde yazılan şiirler belli bir süre bu başlıklar altında yayımlandıktan sonra, en sonunda bu tarz şiire "serbest şiir" ismi takılmıştır. Yeni şiirin sürekli isim değiştirmesi, bu şiir türünün edebî ortamlarda yarattığı rahatsızlığı yansıtmaktadır.

Irak Türkmen edebiyatında çığır açan serbest şiir, daha önce izah ettiğimiz gibi ilk ürünleri 1958'de çıkmaya başlayan *Beşir Gazetesi*'nde yayımlanmıştır. Burada ilk olarak Abdülhalik Bayatlı ve Sedat Erbil'in şiirleri yer almıştır. Bu bakımdan bu şairler, özellikle Abdülhalik Bayatlı, Türkmen serbest şiirinin olgunlaşmasında öncülük eden isimlerden biri sayılmaktadır (Bayat 1984: 216). Ne var ki, Bayatlı'nın Türkiye'de öğrenim görmesi, bu tür şiire yönelmesine sebep olarak gösterilebilir. Bayatlı, modern Türk şiirinde büyük yer tutan ve çağdaş Türk şiirinin önde gelen isimlerinden Ahmet Haşim, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Veli Kanık gibi şairlerin etkisi altında kalmıştır (Çardağlı 1969: 10). Bu dönemde Abdülhalik Bayatlı'nın ismi yanında başka isimler de görülmüştür. Özellikle Salah Nevres ile Nesrin Erbil'in, Irak Türkmenleri arasında bu şiir türünün benimsenmesinde büyük emekleri olmuştur. Hatta bu iki ismin başarılı eserleri sayesinde serbest şiir, Irak Türkmenleri arasında saygın bir mevkie sahip olmuştur. Bu isimlerin yanı sıra, o dönemde Abdüllatif Benderoğlu, Necmettin Esin, Bahattin Salihi, İnyet Refik, Erşet Hürmüzlü, Kenan Sait, Nihat Akkoyunlu, Kahtan Hürmüzlü, Ata Bezirgân gibi isimler de bu yeni türde eserler vermişlerdir.

Irak Türkmen edebiyatında, serbest şiir hareketi, ilk günlerde iki mecrada yol almıştır. Birinci grubun şairleri, geleneksel şiir türüne bağlı kalarak yeni şiirin içeriğinde değişiklik yapmak için gayret sarf etmişler. İkinci grubun şairleri ise, vezin, şekil ve tüm kalıplara baş kaldırarak yazdıkları şiir parçaları için yeni şekiller aramaya amaçlamışlardır.

Birinci grubun temsilcileri, Abdülhalik Bayatlı, Abdüllatif Benderoğlu ve Necmettin Esin'dir. Bu grubun yeni şiir devrimindeki amacı, eskiyi tamamen ortadan kaldırmak ve eskiyle yenin bir arada bulunamayacağını öne sürmek değildir. Tam tersine, bu grup serbest şiirle geleneksel şiir arasında bir köprü ve bağlantı kurmaya çalışmışlar. Bu nedenle birinci grubun eski kaideleri bozmaya yönelik yaklaşımları daha temkinli idi. Fakat savundukları şiir anlayışını sonuna kadar devam ettiremediklerinden dolayı Türkmen Serbest şiir sahasındaki öncülüğü ikinci gruba bırakmışlardır. Birinci gruptaki şairlerin, kaleme aldıkları şiirler, bugünkü serbest şiir anlayışından farklı bir üslupla yazıldığı için bu gruptaki şairlerin üzerinde durmakta yarar vardır.

Abdülhalik Bayatlı *Eyvah, Evlenme, İnsanlık, Yüce Aşk* ve *Niçin* gibi şiirleri vezinli olarak kaleme almıştır. Bayatlı bununla birlikte mesnevi, rubai, muhammes vb. şekillerin dışına çıkmaya çalışmıştır. Bayatlı, vezin ve şekildeki değişikliklerle yetinmeyip bazı şiirlerinde hece veznini Türkmen şiirinin geleneği dışında kullanmıştır. Türkmen şiirinde, bir eserin tümü yedili (4+3),

sekizli (4+4) veya dokuzlu (4+5) gibi tek hece vezniyle yazılırken şair, “İnsanlık” adlı şiirde birden fazla hece vezni kullanarak Türkmen şiirindeki kalıpları kırmayı başarmıştır.

Bayatlı, kafiye konusunda da planlı bir şekilde davranarak iki yöntem izlemeyi tercih etmiştir. Birinci yöntemde, kafiyelerde yaptığı değişikliklerle vezindeki değişikliğin uymasına ve beyitlerin çoğunun kafiyeli olmasına dikkat etmiştir. Yani dizelerdeki veznin değişmesi ile birlikte kafiyenin değişmesine dikkat etmiştir. Bayatlı'nın bu minvaldeki eserlerine göz attığımız zaman, bazı şiirlerinde dizelerin birçoğuna tek bir kafiyenin hâkim olduğu, az da olsa görülebilir. İkinci yöntem ise, şairin vezinsiz olarak yazdığı eserlerde daha çok görülmektedir. Örneğin *Kerkük'ü Dinliyorum*, *Çeçen Günler*, *14 Temmuz* ve *Filistin* gibi eserlerin kafiye düzenini seçerken, beyitteki seslerin arka arkaya, karşılıklı veya yakın olmasına değil, bu seslerin insan ruhunda bıraktığı ritme dikkat etmiştir.

Abdüllatif Benderoğlu ise, eserlerini önceden belirlediği yeni biçimlere göre düzenlemiştir. Dolayısıyla, Türkmen serbest şiirinde vezin kullanma konusunda ısrarlı bir tutum izlemiştir. 1969 yılında yayımladığı *Güneş Şarkısı* adlı şiir kitabı, iki bölümden oluşmaktadır. Şair birinci bölüme “Vezinli Serbest Şiir” adını vermiştir. Bu bölüm, hece ölçüsü ile yazılan 24 şiir parçası içermektedir. Söz konusu şiirler ölçüleri bakımından ikiye ayrılmaktadır: a) “*Günlerin Tablosu*” ve “*Beni Gizle*” gibi şiirlerde birden fazla hece vezni kullanılmıştır. Ayrıca bu şiirlerin şekli konusunda, şair alışılmış şiir kalıplarının dışına çıkmıştır. Bunun yanı sıra eserlerdeki anlam bütünlüğü ön plana çıkartılarak kafiyelere önem verilmemiştir. b) Yukarıda bahsi geçen şiirlerden farklı olarak kaleme alınan “*Zafer Hoyratı*”, “*Yavaş*” ve “*Denizde*” gibi şiirlerde, dizelerin tamamında tek bir hece vezninin kullanılması dikkate alınmıştır. Benderoğlu, “*Güneş Şarkısı*” adlı şiir kitabının ikinci bölümüne “Vezinsiz Serbest Şiir” ismini vermiştir. Bu bölümdeki şiirlerde, vezin ve kafiye gibi ölçülerin göz ardı edildiği görülmektedir.

Irak Türkmen edebiyatında, serbest şiir hareketinin ikinci grubunda Nesrin Erbil, Salah Nevres, Ata Bezirgân, Erşet Hürmüzlü, Nihat Akkoyunlu, Kenan Sait ve İzzetin Abdi Bayatlı gibi şairler yer almışlardır. İkinci gruba bağlı şairlerin nicelik bakımından fazla oluşunun yanı sıra topluma sundukları edebî eserlerin nitelikli de oluşu, Türkmen serbest şiirine önemli katkılar sağlamıştır. Bu grupta yer alan şairler, birlikte hareket etmeseler de, yöneldikleri nokta ve elde ettikleri sonuçlar itibarıyla bir edebî hareketten ziyade edebî bir akımı oluşturmuşlardır. Nitekim Salah Nevres'in 1967 yılında *Kardaşlık Dergisi* 'nde yayınladığı “Eski ve Yeni Şiir” başlıklı yazısı, bu akımın manifestosu sayılabilir. Çünkü Nevres, bu yazısında yeni şiiri savunurken eski şiire ve onu savunanlara karşı tepkisel duruşunu şu şekilde belirtir: “*Geçenlerde sayın hocam Terzibaşı, birtakım teoriler öne sürüp “Saçma Şiir” başlıklı yazısında yeni şiire fena bir halde saldırmıştı. Tabii ben de, haklı olarak, hocama karşılık yazmak cesaretinde bulundum. Ama boşuna harcadığım kâğıtlar henüz Kardaşlık'ın tozlu dosyaları içinde bulunmaktadır. İnsan gerçekleri değerlendirdiği halde yalnız kendi devrinin ölçüsünü kullanıp her şeyi o gözde görmesi doğru değildir. Eski şiirin taraftarlığı yeni şiirin düşmanlığı ile anlam alırsa yeniliği benimseyenler eskiye özel bir değer verip o değer ışığında karınca hızında ve karınca ısrarında ilerlemek istiyorlar. Artık kendi kabuklarına çekilenlere selam ve saygı...*” (Nevres 1967: 26).

Bu akımın şairleri, eski nazım şekillerine başkaldırının ilk adımı olarak eserlerinde her hangi bir ölçü kullanmamışlardır. Bu yeni akımın eserleri dış görünüş itibarıyla, Türk serbest şiirinin üçüncü ve son aşamasına benzemektedir. Ali Püsküllüoğlu'na göre, Türk serbest şiirinde bu aşamanın özellikleri şöyledir: “*Herhangi bir kurala ya da kimi kurallara bağlı olmayan, ölçü, uyak gibi bağlardan sıyrılmış görünen ama kendine göre bir ölçüsü olan koşuk*” (Püsküllüoğlu 1996: 121). Yazar ve araştırmacı Hani Sahip'e göre, bu akımda verilen eserler son aşamaya gelmeden önce herhangi bir aşamadan geçmemiştir (Sahip 1992: 27-34). Bu olaya şöyle açıklık getirilebilir: bu akımın şairleri, önceki aşamalara göz attıktan sonra, eskiye topyekûn karşı çıkan ve köklü bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

darbeyle eski şiir anlayışından tamamen uzaklaşan bir aşamadan başladılar. Bu yüzden, şiirlerinin şeklinde özgürlük izleri bulunan ikinci akım şairleri, muntazam bir vezin ve kafiyeden uzak, yeni müzikal şiir üslupları arayışı içinde yollarına devam etmişler. Bu akımın ilk denemeleri birçok insanın beğenisini kazandıysa da, akımın birçok şairi daha sonra şiir yazmayı bırakmıştır. Fakat tüm engellere rağmen Irak Türkmenlerinde serbest şiir hareketinin liderliğini bu akım yapmıştır.

Sonuç olarak Irak Türkmenleri arasında serbest şiir çevresinde meydana gelen tartışmalar, uzun bir müddet devam etmiştir. 1960'lı yılların başında başlayan bu tartışmalar, kimi yazar ve eleştirmen tarafından 1970'li yılların ortasına kadar devam ettirilmiştir. Örneğin Ali Marufoğlu'nun serbest şiire karşı sert tutumu ve demeçleri 1970'li yılların ortasına kadar devam etmiştir. Marufoğlu, Irak Türkmenlerinde serbest şiirin doğuşunun üzerinden en az 15 yıl geçmesine ve bu edebî türle birçok güzel eser yazılmasına rağmen 1973 yılında onunla yapılan bir edebî mülakat sırasında, serbest şiire karşı olumsuz tavrının devam ettirdiğini şu şekilde dile getirir: “herkesin bildiği gibi şiir denilen nesne, ince sanatların bir koludur. Belki en cana yakındır. Hal bu iken büsbütün sanat ve güzellikten yoksun bulunan serbest tür şiir denilen bu tür yazıya başka bir ad takılmalıdır zira sanatkârane işlenmiş bir şiir parçası usta bir terzinin makas ve makinesinden çıkmış parlak, kolay, düzgün ütüli bir gülmeğe benzerse, sanattan yoksun serbest şiir parçası da yolcuların acele edip şullalıyarak dedikleri iğrenç ve biçimsiz bir ölü kefenini andırır” (Avcı 1971: 36). Ancak serbest şiire karşı olan bazı yazar ve şairlerin sert tutumları, bu edebî türle yazılan güzel şiirler karşısında değişir ve bu şiir türünün lehine dönüşür. Örneğin ilk serbest şiir parçaları karşısında çok sert bir tutum içinde olan, hatta bu şiire “Özbaşına Şiir” ve “Saçma Şiir” gibi isimler veren Ata Terzibaşı, daha sonra bu tutumundan vazgeçmiş ve bu edebî türle yazılan bazı şiirlere hayranlık duymaktan kendini alamamıştır. Terzibaşı, “Kardaşlık'ın Altıncı Yılı Yazı ve Şiirleri” başlıklı yazısında, Nesrin Erbil tarafından yazılan bir serbest şiiri, yılın en iyi şiiri olduğunu şu sözlerle dile getirir: “bu yıl içerisinde yayımlanan en güzel şiir, bence pek de sevmediğim serbest stilde yazılmış bir şiirdir. ‘Bir Yaprak Düşecek Dalından’ başlıklı bu şiiri, bilmem benim hoşuma gittiğinden mi, yoksa da gerçekten bir şah eser olduğundan ötürü mü yılın en ilginç şiiri telaki etmişimdir! Herhalde bunun yazarı Sayın Nesrin Erbil, Irak Türkleri arasında yeni şiirin önderliğini yapmaya çalışan asil bir şair olup, kendi sahasında muayyen bir cereyanı temsil eden edebî bir mektebin korucusu sayılır” (Terzibaşı 1967: 26). Ayrıca 1970 yılında **Kardaşlık Dergisi** tarafından düzenlenen şiir yarışmasını, serbest şiire öncülük yapmış olan Salah Nevres'in kazanması, serbest şiiri savunan şairlerin yetenekli olduğunu kanıtlayan bir örnek olarak değerlendirilebilir (“Büyük Şiir Yarışması” 1970: 23).

Serbest şiire karşı tutumlar, bu akımın bazı şairlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Hatta bu baskılardan dolayı bazı şairin bu tür şiirle kaleme alınmış eserleri dört ile beş eser arasında kısıtlı kalmıştır. Ancak serbest şiirin öderliğini yapan şairlerin büyük çoğunluğu bu yola ısrarla devam etmişler ve tüm karşı tutumlara rağmen Irak Türkmenleri arasında serbest şiiri layık olduğu makama taşımayı başarmışlardır. Karşı bir tutum içinde olmasına rağmen Terzibaşı'nın beğenisini ve övgüsü kazanan serbest şiir şöyledir:

Bir Yaprak Düşecek Dalından

Bir yaprak düşecek dalından

Birden büyüdüğünü göreceksin,

Alev alev büyüyecek yıllar ardında.

Dilinde eski şekerlemenin tadı

Gönlünde oynanmamış oyunların yâdı

Kalacak,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

*Duyulmamış sevgiler düşüneceksin
Alnında babanın busesi,
Avucunda annenin ılık nefesi,
Ninenin dizinde
Tükenmemiş masallar kalacak.
Bahçelerin renkleri silinecek,
Ağlayacak gözler yağmurlu camlar
gerisinde,
Dumansız ocaklarda kalacak gözlerin.
Kapanacak bu faslı ömrün
Adın silinecek kumsallardan,
Yazılmamış mektupların kalacak,
Ayrılacak bir vapur iskeleden
Gözlerini gecelere kapayacaksın...
Yaşlanacaksın;
Zaman büyüyecek seninle,
Soracaksın saçının akını aynalara,
Aynalar geri alacak güzelliğini,
Yıllar kazınacak alnına çizgi çizgi,
Gözlerin denizin loşluğunu getirecek.
Dudağında gülümsemeler yarım kalacak.
Bükülecek belin
Zamanın ağırlığı altında.
Bütün gözlerde zehir
Yalnız kalacaksın,
Bir yaprak daha düşecek dalından,
Yaratıldığına
Pişman olacaksın (Erbil 1966: 57).*

NESRİN ERBİL

KAYNAKÇA

- AHMETBEYOĞLU, Ali – ÇENGİZ, Hayrullah – BAŞKAN, Yahya (2003), **Irak Dosyası I**, İstanbul: Tatvan Yayınları.
- AKKOYUNLU, Ziyad – SAATÇI, Suphi, (1991), **Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AVCI, Cevdet, “Kardaşlık’ın Görüşmeleri”, **Kardaşlık Dergisi**, S.10-11, Yıl: 12, Şubat-Mart 1971, s.36.
- BAYAT, Fazıl Mehdi, (1984), **Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi (1958-1968)**, Bağdat: Kardaşlık Yayınları.
- “Baba Gurgur”, (1975), **Savt El İttihad Dergisi**, S. 11–12, s. 53-55.
- BENDEROĞLU, Abdüllatif, (1989), **Irak Türkmen Edebiyatı Tarihine Bir Bakış**, Cilt 1, Bağdat: Türkmen Kültür Müdürlüğü.
- “Büyük Şiir Yarışması” (1070), **Kardaşlık Dergisi**, S.1-2, Yıl: 10, Mayıs-Haziran, s. 23.
- ÇARDAĞLI, Hasan İzzet, (1969), “ Dr. Abdülhalik Muhammed Abdi Elbeyati”, **Kardaşlık Dergisi**, S. 3, Yıl: 9, Temmuz, s. 10-12.
- ERBİL, Nesrin, (1966), “Bir Yaprak Düşecek Dalından”, **Kardaşlık Dergisi**, S. 6-7, Yıl: 6, Ekim-Kasım, s.57.
- MARUFOĞLU, Ali, (1965), “Şiir Sanatı”, **Kardaşlık Dergisi**, S. 5, Yıl:5, Eylül, s. 25-26.
- NEVRES, Salah, (1967) “ Eski ve Yeni Şiir”, **Kardaşlık Dergisi**, S.12, Yıl: 6, Nisan, s.26-27.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, (1996), **Edebiyat Sözlüğü**, Ankara: Özgür Yayınları.
- SAATÇI, Subhi, (1979), **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Azerbaycan ve Kerkük Edebiyatı, 6. Cilt, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- SAHİP, Hani, (1992), **Ezhar El Karenfil Fi Elşiir Elhur Elturkumani, (1958- 1988)**, 1.Cilt, Bağdat: Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- TERZİBAŞI, Ata, (1967), “Kardaşlık’ın Altıncı Yılı Yazı ve Şiirleri”, **Kardaşlık Dergisi**, S. 1-2, Yıl:7, Temmuz, s.23-26.
- TERZİBAŞI, Ata, (1965), “Saçma Şiir”, **Kardaşlık Dergisi**, S. 3, Yıl:5, Temmuz, s.29- 31.
- TERZİBAŞI, Ata, (1964), “Yeni Şiir Üzerine”, **Kardaşlık Dergisi**, S. 7- 8, Yıl:4, Kasım-Aralık, s. 35-36.